

Sprawozdanie z XXV Jubileuszowego Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego Ustroń, 2-4 luty 2015 roku

Ogólnopolskie Seminarium Badawcze odbywa się od 15 lat. Jego historia i tradycja sięga spotkań organizowanych dwa razy w roku – w początkowym okresie: w Zuberku i w Ustroniu, zaś od kilku lat – raz w roku w Ustroniu. Gospodarzem oraz inicjatorem Seminarium jest prof. Franciszek Szlosek z Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie.

Tegoroczne Seminarium Badawcze rozpoczęło się oficjalnym powitaniem zaproszonych gości, wśród których znaleźli się: prof. Nella G. Nyczkało, prof. Bogusław Milerski, prof. Marian Nowak, prof. Waldemar Furmanek, prof. Jan Łaszczyk, prof. Stefan M. Kwiatkowski, prof. Maciej Tanaś, prof. Romuald Kalinowski.

W uroczystym przemówieniu inauguracyjnym XXV Jubileuszowe Ogólnopolskie Seminarium Badawcze prof. Franciszek Szlosek przedstawił problemy cząstkowe, szczegółowo poruszane na poprzednich seminariach, zwracając uwagę na specyfikę dyskusji Seminarium Jubileuszowego, stanowiącego swą istotą klamrę spinającą dotychczasowe cząstkowe rozważania. Pytanie, które postawił w części wprowadzającej brzmiało: Czy rzeczywiście można mówić o jedności założeń metodologicznych nauk społecznych czy też istnieje pewna grupa założeń wspólnych a część jest odrębna?

W części oficjalnej wspomniano również wybitnego pedagoga pracy, zmarłego pod koniec 2014 roku – Profesora Stanisława Kaczora – inicjatora i mentora Seminarium, który je wraz z prof. Tadeuszem Nowackim współorganizował. Ponadto, w części otwierającej Seminarium wręczono Doktorat Honoris Causa Prof. Jerzemu Kunikowskiemu z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Po wystąpieniu prof. F. Szloska, uroczystego otwarcia konferencji dokonał JM Rektor Akademii Pedagogiki Specjalnej prof. dr hab. Jan Łaszczyk oraz JM Prorektor ds. Nauki prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski. W swym wystąpieniu odwołał się do spuścizny naukowej Mistrzów – Przewodników: prof.

T. Nowackiego oraz prof. S. Kaczora, a także do zapoczątkowanej przez nich tradycji odnoszącej się do współpracy pomiędzy uczniami a Mistrzami. W części oficjalnej uroczystego otwarcia dokonał również Dziekan Wydziału Pedagogicznego Akademii Pedagogiki Specjalnej prof. dr hab. Maciej Tanaś.

Trzydniowe seminarium badawcze składało się z 4 sesji oraz 2 paneli dyskusyjnych. Każda sesja kończyła się dyskusją uczestników. W pierwszym dniu miała miejsce jedna sesja oraz pierwszy panel dyskusyjny. Sesję pierwszą, której moderatorem był prof. Franciszek Szlosek, rozpoczął wykład prof. Mirosława J. Szymańskiego: *O procesie dochodzenia do specyfiki metodologicznej dyscyplin naukowych*. Wychodząc od wieloparadygmatyczności w nauce i badaniach naukowych, uwzględniając kontekst historyczny, ukazał on specyfikę metodologiczną pedagogiki jako nauki społecznej. Wskazał również (za Bogdanem Suchodolskim) na dwoistość pedagogiki jako dyscypliny. W pedagogice bowiem teoria i praktyka są nierozzerwalne w pedagogicznym myśleniu, w odniesieniu do poznawania rzeczywistości wychowawczej i jej przekształcania. W swym wystąpieniu odnosząc się do specyfiki metodologicznej pedagogiki, postawił również pytanie, na które poszukiwał w toku wywodu odpowiedzi, mianowicie: Czy teorie powinny mieć charakter interdyscyplinarny czy też czyśto pedagogiczny? Kolejny wykład w tej sesji, zatytułowany: *Metodologia nauk społecznych a metodologia nauk o wychowaniu* przeprowadził prof. Stanisław Juszczyk. Postawił on trzy kluczowe pytania, wokół których skoncentrował swój naukowy wywód: Czy pedagogikę stać na własną metodologię?, Metodologia nauk społecznych czy metodologia subdyscyplin? Autonomia pedagogiki? – Granice badań pedagogicznych? W toku wykładu udowodnił, że pedagogika jako nauka ma swoją tożsamość oraz że jest nauką (supernauką) wielodyscyplinową, wieloparadygmatyczną, zajmującą się nie tylko wychowaniem. Pierwszą sesję zakończył wykład prof. Mariana Nowaka: *Czy pedagogika jest bardziej zorientowana na nauki humanistyczne czy nauki społeczne? Metodologia nauk humanistycznych i społecznych w pedagogice*. Uznał, że odpowiedź na pytanie postawione w temacie wystąpienia zależy od samego pedagoga.

Wykłady zaprezentowane w tej części seminarium, zakończone dyskusją, stały się znakomitym wprowadzeniem w problematykę panelu dyskusyjnego (moderatorzy: prof. Mirosław J. Szymański, prof. Marian Nowak). Jego tematyka oscylowała wokół zagadnienia: *Tożsamość metodologiczna pedagogiki a jej usytuowanie w naukach społecznych*. Paneliści: prof. Ryszard Gerlach, prof. Romuald Kalinowski, prof. Jerzy Kunikowski, prof. Nella G. Nyczkało, prof. Rafał Piwoński, prof. Mirosław J. Szymański, prof. Maciej Tanaś oraz prof. Zygmunt Wiatrowski dyskutowali na temat tożsamości pedagogiki w czasach burzliwej zmiany, odpowiadali na nurtujące pytania: Czy pedagogika ma swoją metodologię czy sięga szerzej? Jakie jest miejsce i znaczenie tożsamości metodologicznej pedagogiki wśród nauk społecznych? oraz wiele innych pytań z obszaru podjętego zagadnienia.

W drugim dniu Seminarium miały miejsce dwie sesje oraz jeden panel dyskusyjny.

Moderatorem pierwszej sesji w tym dniu był prof. Marian Nowak, zaś wykład rozpoczynający ją przypadł prof. Janowi Łaszczykowi. W swym wystąpieniu zatytułowanym: *O niektórych swoistościach nauk społecznych*, odwołując się do kryteriów wiedzy naukowej decydujących o naukowości dyscypliny, nakreślił specyfikę metodologii nauk społecznych, ukierunkowującą sposób myślenia o nauce oraz ciekawość poznawczą badacza. O niedostatku dyskursu krytycznego w pedagogice, konstytuującego naukę mówił prof. Stefan M. Kwiatkowski w wystąpieniu: *Dyskurs krytyczny w naukach społecznych*. Przedstawiając pojęcie dyskursu krytyczno-naukowego, jego typy i rodzaje ukazał jego istotę. Mianowicie, jeśli dyskurs, polemika, dyskusja nie pojawią się, jeśli naukowcy, badacze nie będą „odbiegać od siebie” myślami (utrwalonymi, utartymi), to nie nastąpi rozwój nauki. Przygotowanie do dyskursu może rozpocząć się od prostej jego odmiany, jednak jak podkreślił prelegent ograniczonej, gdyż nie dopuszcza do publicznego dyskursu, mianowicie od recenzji. Jego wprowadzenie łączy się również z wprowadzeniem określonych wytycznych w odniesieniu do formy, kryteriów itp. W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym: *Obszary wiedzy i działań metodologicznych w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, prof. Zygmunt Wiatrowski skoncentrował się na trzech głównych aspektach: Metodologia jako dziedzina wiedzy naukowej i zarazem prakseologicznej; Dotychczasowy stan wiedzy metodologii z obszaru nauk pedagogicznych z uwzględnieniem jej mocnych i słabych stron; Tendencja i zasadność przejścia pedagogów (i nie tylko) do formuły metodologii badań społecznych. Wykład kończący sesję przeprowadził prof. Maciej Tanaś, a jego temat brzmiał: *Metodologiczny chaos czy naturalne zróżnicowanie w naukach społecznych i humanistycznych*. Stawiał w nim szereg pytań m.in.: Czy rozwój nauki da się opisać przez pryzmat procesów czy jest to zabieg nieuprawniony? Jakie miejsce zajmuje pedagogika w rodzinie nauk? i inne, by w konkluzji postawić pytanie otwierające dyskusję, a mianowicie: może zamiast określenia metodologia nauk społecznych bądź metodologia nauk humanistycznych używać określenia metodologia badań o człowieku?

Drugą sesję w drugim dniu Seminarium Badawczego poprowadziła prof. Nella G. Nyczkało. Jako pierwszy w tej części wystąpił prof. Kazimierz Czarnecki, prezentując wykład: *Metodologiczne niejasności w pracy naukowej uczonych nauk społecznych*. Prelegent wskazywał na wiele nieścisłości w nauce już w odniesieniu do podstawowych jej określeń, jak np. czym jest nauka (14 zróżnicowanych określeń), czym jest problem? czym jest teoria? (13 różnych określeń), czym jest metodologia? co to jest badanie? co to jest metoda? itp. Wynika z tego, że metodologia nauk społecznych rozwija się bardzo wolno. Zatem, celem nauki jest dążenie do bardzo dobrego stanu metodologii badań społecznych, co możliwe jest przez twórcze i odpowiedzialne rozwijanie dyscypliny naukowej jaką jest pedagogika, a także odpowiednie wsparcie udzielane młodym pracownikom naukowym w twórczym prowadzeniu badań przez profesorów. Kolejne

wystąpienie, prof. Waldemara Furmanka, było poświęcone *Paradygmatom metodologicznym pedagogiki pracy*. Przedstawiając pedagogikę pracy jako „pedagogikę w stanie tworzenia”, zaprezentował poszczególne paradygmaty (m.in. humanistyczny, systemowy, aksjologiczny i in.) w kontekście badań prowadzonych w jej obszarze. W konkluzji zwrócił uwagę na poliparadygmatyczność w pedagogice pracy, która może być postrzegana jako metodologiczna trudność, jednak niezwykle ważna dla rozwoju dyscypliny. Duże zainteresowanie wzbudził wykład prof. Janusza Gęsickiego: *Zaufanie/nieufność – interdyscyplinarny czy transdyscyplinarny problem badawczy*. Wystąpienie rozpoczął od tezy, iż problemy nie znają granic badawczych. Następnie wskazał różnice między interdyscyplinarnością i transdyscyplinarnością, odnosząc się do działań zmniejszających dystans pomiędzy krajami i granicami zaufania/braku zaufania. Kolejny, niezwykle interesujący wykład wygłosił dr Krzysztof Symela. Dotyczył on *Możliwości wykorzystania metodyki foresight w pedagogice pracy*. W swym wystąpieniu zwrócił uwagę na elementy metodyki *foresight* (m.in. myślenie o przyszłości, dyskusowanie o przyszłości, określenie czynników kluczowych, sporządzenie wizji przyszłości, konsultacje, rekomendacje) oraz korzyści płynące z realizacji programów *Foresight*, jak określenie dróg rozwoju nauki i techniki w sposób jasny i zrozumiały. Kolejny wykład, zatytułowany: *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych jako przedmiot badań* prowadziła doc. Marianna Marek-Ruka. Poruszyła ona problem społeczny osób niepełnosprawnych na rynku pracy oraz kwestię trenerów do pracy, wskazując przesłanki do badań w zakresie ich rehabilitacji zawodowej. Zwróciła uwagę na wiele istotnych problemów w tym obszarze, szczególnie podkreślając konieczność integracji specjalistów (w tym pedagogów pracy) w celu rozwiązywania problemów osób z niepełnosprawnością. Sesję drugą zakończył wykład prof. Urszuli Jeruszka, zatytułowany: *Czy ze względu na podobieństwo stosowanych metod badawczych winniśmy mówić o wspólnej metodologii nauk społecznych?* w którym zwróciła uwagę na holistyczne podejście do człowieka.

Drugi dzień Seminarium zakończył panel dyskusyjny – *Dokonania i niepowodzenia Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego*. Moderatorem panelu był prof. Ryszard Gerlach, zaś wśród panelistów znaleźli się prof. Urszula Jeruszka, prof. Elżbieta Sałata, dr Jolanta Jarocka-Piesik, dr Krzysztof Symela, prof. Zygmunt Wiatrowski, dr Jan Sikora, prof. Stefan M. Kwiatkowski, prof. Franciszek Szlosek, dr Renata Tomaszewska-Lipiec, prof. Nella G. Nyczkało, prof. Stanisław Kunikowski. Stanowił on swoisty bilans zysków, sukcesów pozytywnych efektów naukowego dyskursu oraz zdobywanej podczas Seminarium wiedzy, a także pozwolił uczestnikom zaprezentować obszary wymagające zagospodarowania, w celu podnoszenia jakości polskiej pedagogiki.

W trzecim dniu odbyła się jedna sesja, którą poprowadził prof. Janusz Gęsicki. Jako pierwsi wystąpili prof. Józef Bednarek oraz dr Anna Andrzejewska z referatem: *Humanistyczne i społeczne aspekty badań aktywności dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*. Zwrócili uwagę, iż w zakresie obszarów aktywności w cyberprzestrzeni należy prowadzić badania oraz podejmować działania prewencyjne,

profilaktyczne, terapeutyczne ze względu na zakres pogłębiających się takich zagrożeń, jak alienacja społeczna, życie w świecie wirtualnym, izolacja, brak więzi z najbliższymi. Kolejny wykład: *Transgresja w badaniach pedagogicznych* wygłosił prof. Adam Solak. Zwrócił on uwagę, że pedagogika jest nauką dualistyczną: humanistyczną i społeczną, zaś transgresja, którą można rozpatrywać w czterech przestrzeniach (materialnej, poznawczej, społecznej, wewnętrznej) pozwala na wykraczanie poza dualizm, dając podstawę współpracy w kierunku rozwoju dyscypliny. Ciekawe wyniki badań na temat *Poczucia sensu życia seniorów mieszkających w Polsce i w Kanadzie* przedstawił prof. Norbert G. Pikuła. Zwrócił on uwagę, że utrata sensu życia prowadzi do bezradności, braku nadziei, prób samobójczych, ucieczki w uzależnienia. W wyniku przeprowadzonych analiz okazało się, że badani seniorzy zamieszkujący Polskę sens życia upatrują w dotychczasowych osiągnięciach, w tym co było i co jest teraz. Brakuje im jednak orientacji na przyszłość. Ta jest cechą dominującą wśród seniorów żyjących w Kanadzie. Oni sens życia upatrują nie tylko w tym co było i jest, ale wyznaczają sobie cele i plany życiowe na przyszłość, co nadaje im sens życia. Różnice w nadawaniu sensu życia występujące pomiędzy seniorami z Polski i Kanady są uwarunkowane, zdaniem prof. N. Piкуły, różnicami ekonomicznymi (na korzyść seniorów żyjących w Kanadzie), kulturowymi, opieką medyczną, dostępem do edukacji, kultury i innymi. Wyniki badań były również prezentowane w kolejnych wystąpieniach m.in. dr Teresy Janickiej-Panek, dr Izabeli Kust, dr Joanny Michalak-Dawidziuk. W drugiej części sesji dominowały wystąpienia o charakterze teoretycznym. Na szczególną uwagę zasłużyły wystąpienia prof. Danuty Uryga odnośnie badań w działaniu (*Pedagogiczne badania w działaniu research action*) oraz nawiązujący do niego wykład dr Doroty Jankowskiej: *Badacz rzeczywistości społecznej – obserwator czy uczestnik*. W kolejnym wystąpieniu dr Jarosław Michalski odwołując się do dorobku pedagogiki, starał się odpowiedzieć na pytanie: *Czy pedagogika może zdobyć metodologiczną niezależność?* W tym celu przeprowadził naukowy wywód skoncentrowany wokół następujących tez: Pedagogika nie wykorzystwała swojej naukowej szansy; Nie ma zgodności co do teorii pedagogicznych; Pokora naukowa wymaga namysłu. Tematykę narzędzi informatycznych w badaniach jakościowych poruszyła dr Sylwia Galanciak (*Arsenał narzędzi informatycznych w badaniach jakościowych w zakresie pedagogiki medialnej*). Ukazała między innymi zastosowanie programów analizy statystycznej w badaniach prowadzonych w paradygmacie jakościowym (m.in. prezentowała CAQDAS jako wsparcie dla badań teorii ugruntowanej). Wykład kończący sesję wygłosił prof. Franciszek Szlosek. W swym wystąpieniu, zatytułowanym: *Komplementarność metodologiczna nauk społecznych* udowodnił, że badania prowadzone w paradygmacie jakościowym czy ilościowym nie wykluczają się wzajemnie, mogą mieć charakter komplementarny. Istotna jest dbałość o spójność struktury badawczej.

Jubileuszowe Seminarium Badawcze zostało podsumowane przez prof. Mariana Nowaka oraz prof. Franciszka Szloska. Uznano, że formuła seminarium

jest niezwykle ważna, gdyż uczy sztuki dyskusji, kultury słowa, a także daje szansę uczyć się „dobrze myśleć”. Seminarium Badawcze jest więc szkołą dobrego myślenia pedagogicznego, polem wymiany doświadczeń, poglądów oraz kuźnią umiejętności prowadzenia naukowych sporów.

Joanna M. Łukasik